

A NÉVMÁSÉRTELMEZÉSI PROBLÉMA A MAGYAR GYEREKNYELVBEN

GYÖRGY RÁKOSI & TÓTH ENIKŐ

<http://ieas.unideb.hu/rakosi>

<http://ieas.unideb.hu/toth>

<http://nevmasblog.wordpress.com>

Újdonságok a szemantikai és pragmatikai kutatásokban

SZTE Általános Nyelvészeti Tanszéke
és a Pragmatika Centrum Országos Kutatóközpont

2015. április 17.

A NÉVMÁSÉRTELMEZÉSI PROBLÉMA

- (1) *Nyuszi_i lelocsolja magát_i.* **A Kötéselv**
- (2) **Nyuszi_i lelocsolja magát_k.*
- (3) *Nyuszi_i lelocsolja őt_k.* **B Kötéselv**
- (4) **Nyuszi_i lelocsolja őt_i.*

- óvodás kortól nagyjából a felnőttekéhez hasonló produkció a spontán beszédben az angolban
- megértési feladatokban a névmási szerkezet problémát jelent 6-7 éves korig (6;6)
 - a gyerekek el tudják fogadni reflexív események leírására (4)
 - gyakran találgatnak, ha ilyen adatokat kell megítélniük

A NÉVMÁSÉRTELMEZÉSI PROBLÉMA

- javuló teljesítmény/a probléma hiánya kvantoros előzményeknél (5) és gyenge névmásoknál (6):

kvantoros előzmény (Chien & Wexler 1990)

- (5) *Every bear is washing her.*
'Minden mackó megmossa őt.'

gyenge névmás (Hartman et al. 2012)

- (6) *Papa bear washed 'm.* (\leftrightarrow *him*)
'Papa maci megmosta őt.'

- a felnőtt angolban lehet lokális előzménye *koreferens* névmásoknak (\leftrightarrow *kötés*, lásd Reinhart 1983)

- (7) *Everyone hates John. Even John hates him.*
'Mindenki utálja Jánost. Még János is utálja őt.'

A NÉVMÁSÉRTELMEZÉSI PROBLÉMA

- az adott nyelv névmási rendszere meghatározhatja, hogy fennáll-e a probléma vagy sem: angol, holland, orosz, izlandi vs. olasz, francia, német (Rooryck & Vanden Wyngaerd 2015)
- eltérő elméleti megközelítések a probléma lényegét és keletkezésének locusát illetően (Hamann 2011)
- a használt kísérleti dizájnnal kapcsolatos problémák (Elbourne 2005)
- Fennáll-e a Névmásértelmezési Probléma a magyar gyereknyelvben is (tranzitív szerkezetekben)?
- Milyen tényezők befolyásolhatják az adatokat?

MAGYARRAL FOGLALKOZÓ KUTATÁSOK

- Czingráber (1999): Bánréti Zoltán által vezetett szakdolgozat
 - 22 kísérleti alany (18 gyerek 4 korcsoportban 4;6-7;6 között és 4 afáziás)
 - az általános iskolások a visszaható névmási és a személyes névmási kondíciókban is nagyjából felnőtt mintát mutattak
 - az óvodások jól teljesítenek a visszaható névmási kondíciókban, de a személyes névmási kondíciókban vegyes eredmények
 - az afáziások eredményei inkább az óvodásokéhoz hasonlítanak (lásd Bánréti 2006 is)
- Lukács Ágnes és Kas Bence folyamatban lévő kutatásai specifikus nyelvi zavart mutató gyerekekkel
 - a dizájn van der Lely & Stollwerck (1997) alapján
 - a képi és nyelvi anyagainkat tőlük vettük át, a dizájnon változtattunk

KÉT KÍSÉRLET

- a kísérleti dizájn kérdésköre (lásd különösen Elbourne 2005, Spenader és mtsai 2009)

nincs közvetlen nyelvi környezet → **1. kísérlet**

(8) *Nyuszi lelocsolja magát/őt.*

egy topik → **2. kísérlet**

(9) *Itt van Róbert Gida. Nyuszi lelocsolja magát/őt.*

két topik

(10) *Itt van Róbert Gida, itt meg Nyuszi.
Nyuszi lelocsolja magát/őt.*

beágyazás

(11) *Róbert Gida azt mondja,
hogy Nyuszi lelocsolja magát/őt.*

ELSŐ KÍSÉRLET: RÉSZTVEVŐK

- 20-20 gyerek a debreceni *Nagyerdei Óvoda* középső csoportosai és nagycsoportosai közül

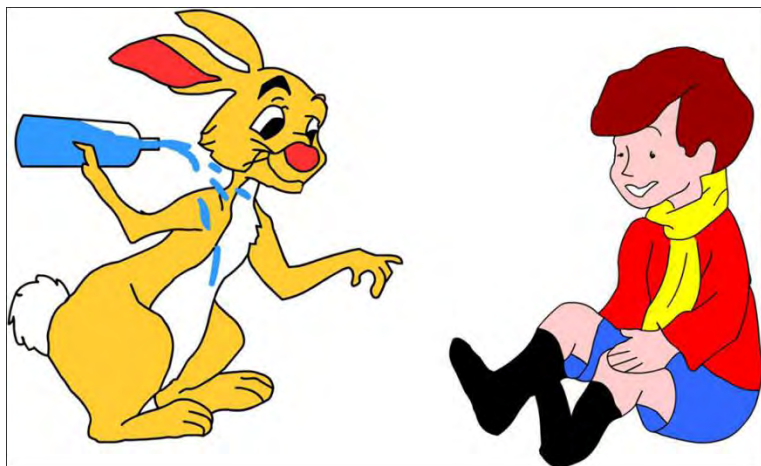
	fiúk	lányok	össz.	átlagéletkor	életkor szóródás
középső csop.	13	7	20	4;6	4;2-4;11
nagycsoport	9	11	20	6;8	6;0-6;12

1. Táblázat *Az 1. kísérlet résztvevői*

- 2-2 gyereket kizártunk az elemzésből, mert nagyjából végig hasonló válaszokat adtak (mindenre *igen* vagy *nem*)

ELSŐ KÍSÉRLET: DIZÁJN

kétszereplős képek a célmondatokhoz, igaz/hamis teszt



ELSŐ KÍSÉRLET: DIZÁJN

- 30 tranzitív mondat (gépről)

- *Nyuszi lelocsolja magát.* *magát* (I: 6, H: 6)
- *Nyuszi lelocsolja őt.* *őt* (I: 6, H: 6)
- *Nyuszi lelocsolja Róbert Gidát.* *név* (I: 3, H: 3)

- 6 kauzatív ige:

lelocsol, megkötöz, fejbe vág, megéget, megszúr, besároz

- a szereplők mesealakok (felhasznált mesék: Micimackó, Kisvakond, Hófehérke, Donald Kacsa, Süsü, Piroska és a Farkas)
- részletesebb leírás: Rákosi (2015)

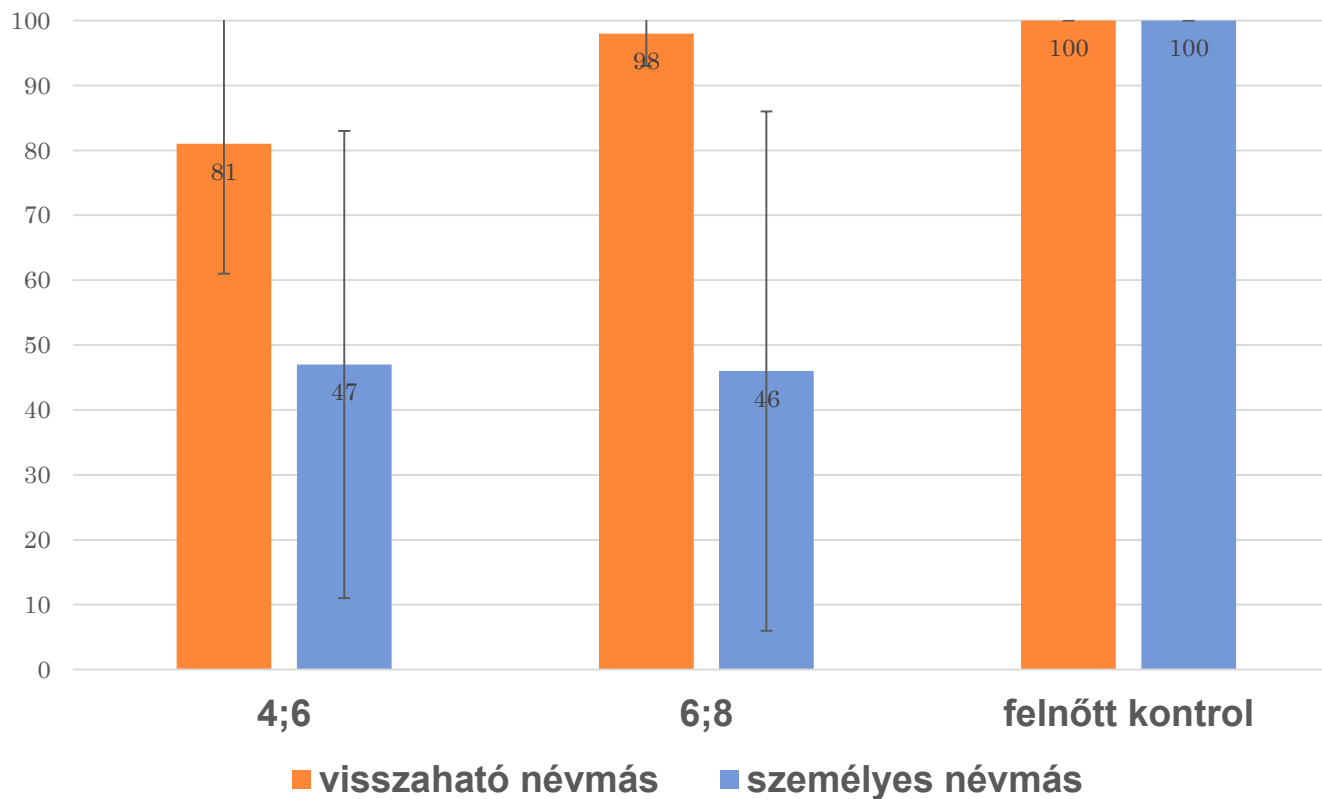
ELSŐ KÍSÉRLET: DIZÁJN

- 1) szereplők áttekintése, felismerése
- 2) igaz/hamis játék begyakorlása (I: gyümölcs, H: rongy)
- 3) kerettörténet: Breki összekeverte a gépen a mondatokat
- 4) 6 mondat gyakorláshoz (tárgy: név)
- 5) 30 mondat maga a teszt



ELSŐ KÍSÉRLET: EREDMÉNYEK

Az 1. kísérlet eredményei: helyes válaszok százalékosan



1. Ábra *Az 1. kísérlet eredményei*

ELSŐ KÍSÉRLET: EREDMÉNYEK

- szignifikáns különbség a visszaható és a személyes névmási kondíciók közt mind a két csoportban

páros t-próba a helyes válaszok számára

középső csoport: $t(17)=3,33$, $p<0,01$

nagycsoport: $t(17)=5,24$, $p<0,01$

- szignifikáns különbség a visszaható névmási kondíciókban a két csoport közt

kétmintás t-próba (a szórások nem egyeznek meg):

$t(19)=-3,38$, $p<0,01$

- nincs szignifikáns különbség a személyes névmási kondíciókban a két csoport közt

kétmintás t-próba (a szórások megegyeznek):

$t(34)=0,073$, $p=0,943$

ELSŐ KÍSÉRLET: A SZEMÉLYES NÉVMÁSI KONDÍCIÓK

helyes válaszok száma	6-5	4-2	1-0
középső csoport	8	1	9
nagycsoport	8	4	6

2. Táblázat *A helyes válaszok száma a névmás-igaz kondícióban*
(Nyuszi lelocsolja őt: igaz)

Tipikus korrekció: névmás → név

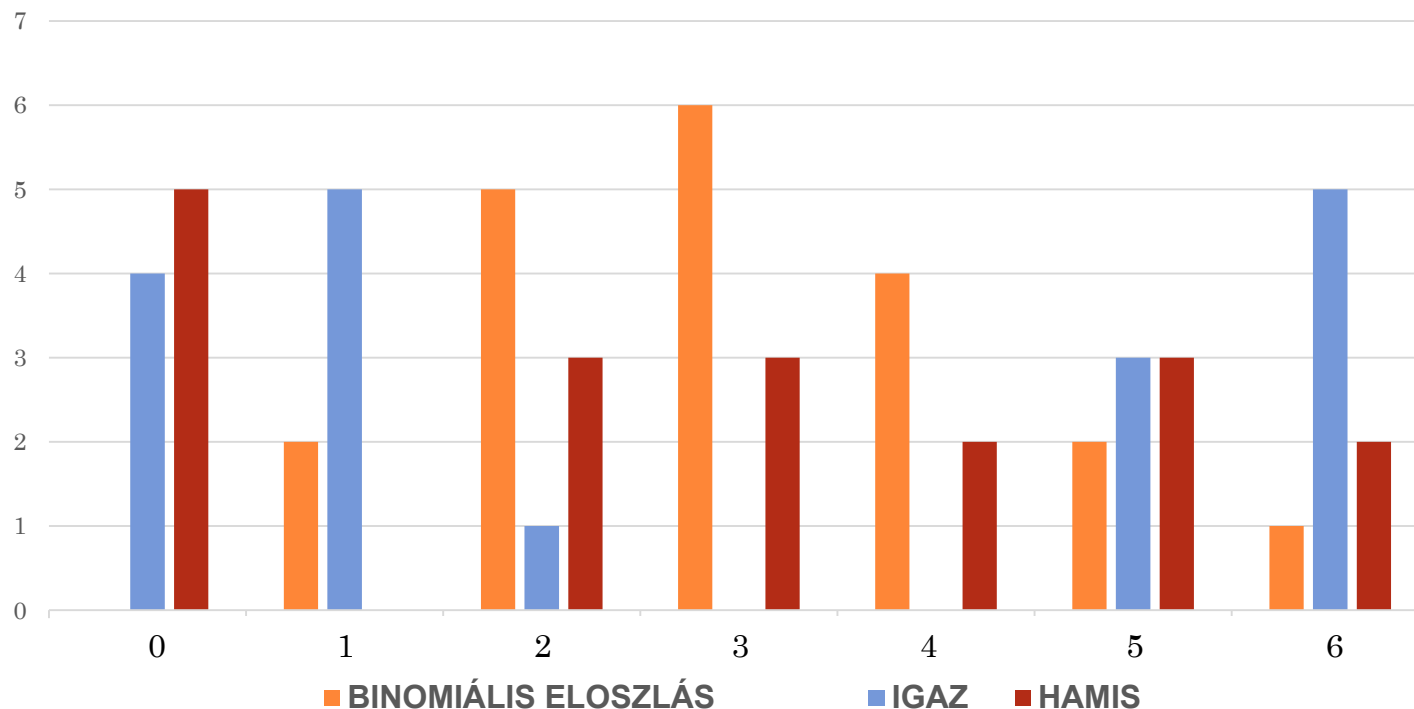
„Nyuszi nem őt locsolja le, hanem Róbert Gidát.”

helyes válaszok száma	6-5	4-2	1-0
középső csoport	5	8	5
nagycsoport	5	4	9

3. Táblázat *A helyes válaszok száma a névmás-hamis kondícióban*
(Nyuszi lelocsolja őt: hamis)

ELSŐ KÍSÉRLET: A SZEMÉLYES NÉVMÁSI KONDÍCIÓK

Helyes válaszok eloszlása a személyes névmási kondíciókban középső csoport



2. Ábra A helyes válaszok száma a névmási kondíciókban

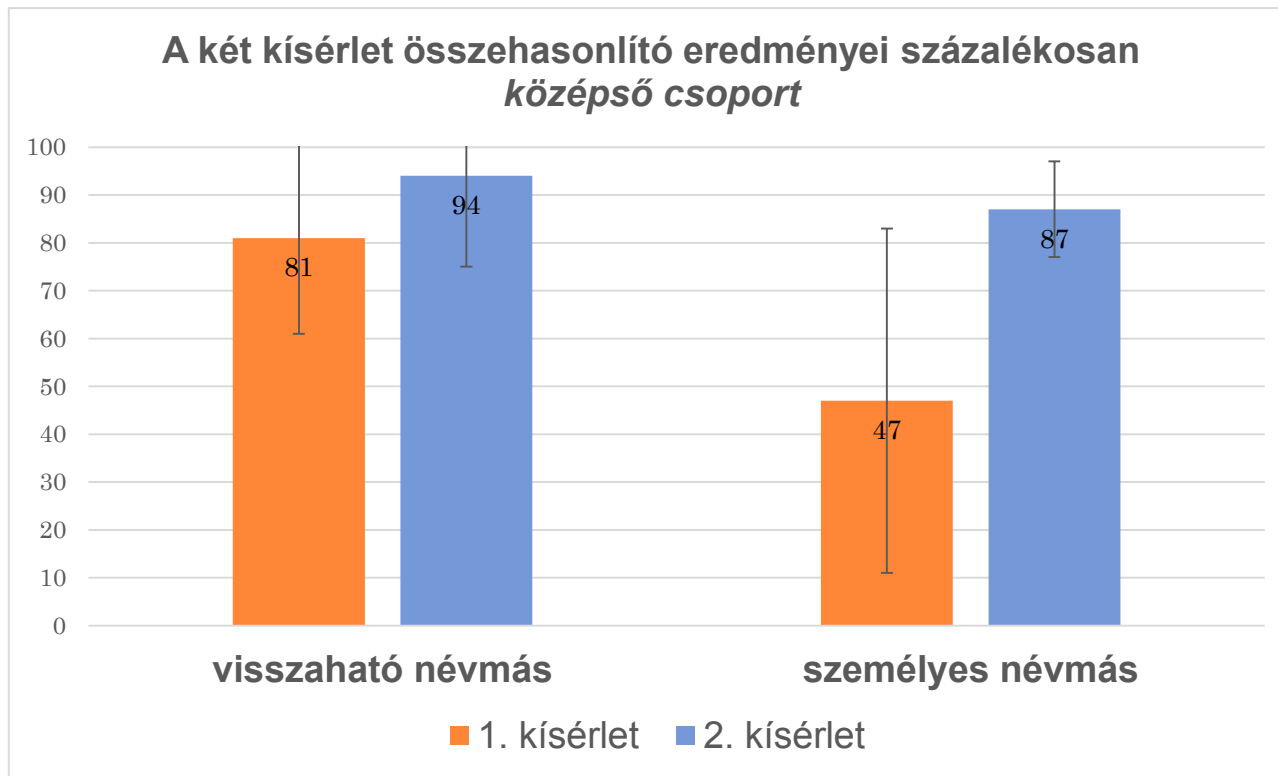
vízszintes: *helyes válaszok száma*

függőleges: *az adott számú helyes választ adó gyerekek száma*

MÁSODIK KÍSÉRLET: RÉSZTVEVŐK ÉS DIZÁJN

- 10 középső csoportos, 8 eredményei használhatóak
(fiú: 2, lány: 6, átlagéletkor: 4;11)
- 30 tranzitív mondat (gépről)
 - *Itt van Róbert Gida. Nyuszi lelocsolja magát.* (I: 6, H: 6)
 - *Itt van Róbert Gida. Nyuszi lelocsolja őt.* (I: 6, H: 6)
 - *A nyuszik lelocsolják Róbert Gidát.* (I: 3, H: 3)
- 6 kauzatív ige:
lelocsol, megkötöz, fejbe vág, megéget, megszúr, besároz
- a szereplők mesealakok (felhasznált mesék: Micimackó, Donald Kacsa, Piroska és a Farkas)

MÁSODIK KÍSÉRLET: ÖSSZEHAISONLÍTÁS



3. Ábra A helyes válaszok száma a két kísérletben (középső csoport)

Mind a két kondícióban szignifikáns különbség van a két dizájn közt.
(visszaható névmás: kétmintás *t*-próba (a szórások nem egyeznek meg) $t(24) = -2,318$, $p < 0,05$; személyes névmás: kétmintás *t*-próba (a szórások megegyeznek) $t(24) = -3,200$ $p < 0,01$)

MÁSODIK KÍSÉRLET: ÖSSZEHASONLÍTÁS

középső csoport

helyes válaszok száma	6-5	4-2	1-0
első kísérlet	8	1	9
második kísérlet	7	0	1

4. Táblázat. *A helyes válaszok száma a névmás-igaz kondícióban*
(Nyuszi lelocsolja őt: igaz)

helyes válaszok száma	6-5	4-2	1-0
első kísérlet	5	8	5
második kísérlet	7	1	0

5. Táblázat. *A helyes válaszok száma a névmás-hamis kondícióban*
(Nyuszi lelocsolja őt: hamis)

ÖSSZEFOGLALÁS: A VISSZAHATÓ NÉVMÁSI KONDÍCIÓK

- sokkal jobb teljesítmény, mint a személyes névmási kondícióban (szignifikáns különbségek)
 - ❖ az 1. kísérletben a nagycsoportosok jobbak voltak, mint a középső csoportosok (81% vs 98%, szignifikáns)
 - ❖ a 2. kísérletben a középső csoportosok is javultak (81% vs 94 %, szignifikáns)
- tipikus javítás az igaz kondícióban:

„A farkas nem *magát* égeti meg, hanem a *farkát*.”
- a hamis kondíció sem lepte meg a gyerekeket:

nincs olyan tendencia, hogy össze nem illő képmondat párok *általában* megzavarják őket

ÖSSZEFOGLALÁS: A SZEMÉLYES NÉVMÁSI KONDÍCIÓK

- az 1. kísérletben nem volt szignifikáns különbség a két csoport átlagában
- ugyanakkor erős szórás van az egyéni teljesítményekben
 - ❖ a hamis-kondícióban a csoportszintű teljesítmény valamivel közelebb van a találgatáshoz (középső csoport), bár van egy elfogadó stratégia is
 - ❖ az igaz-kondícióban két erősebb stratégia (középső csoport): elfogadó (felnőtt minta) & elutasító
 - ❖ az igaz-kondícióban az elutasító mintát követők konzisztensen a tulajdonnevet preferálták a névmás helyett:

„Zsebiba nem őt sározza be, hanem Fülest.”

Hasonló tendenciák Spenader és mtasi (2009) produkciós vizsgálatában.

ÖSSZEFOGLALÁS: A SZEMÉLYES NÉVMÁSI KONDÍCIÓK

- a 2. kísérletben a középső csoportosok eredményei sokkal (és szignifikánsan) jobbak lettek:
 - ❖ a 8 gyerekből 7 lényegében felnőtt mintát mutatott
 - ❖ azt várjuk, hogy a 2. kísérlet folytatásában marad ez a tendencia mind a két korcsoportban
- az előzetes eredményeink megerősítik Spenader és mtsai (2009) konklúzióját:
 - ❖ a koherens diskurzus csökkenti vagy megszünteti a Névmásértelmezési Problémát
 - ❖ a holland gyereknyelvi kísérletükben az egy-topik kondícióban jobb eredményt értek el a gyerekek, mint a két-topik kondícióban (83% vs 69%)

Létezik-e a Névmásértelmezési Probléma a magyarban?

- Alapvetően igen, egyértelmű különbségek vannak a személyes névmások és a visszaható névmások (helyes) interpretációjában (1. kísérlet).
- A felnőtt kontrollcsoport tagjai nem mutattak ilyen különbségeket.
- A minimális koherens diskurzus megteremtése ugyanakkor úgy tűnik, jelentősen javítja a személyes névmások interpretációját is.
- A 2. kísérlet folytatásával további adatokat gyűjtünk majd ahhoz, hogy kiderüljön, mennyire erős ez a tendencia.

HIVATKOZÁSOK

- Bánréti, Zoltán. 2006. Neurolingvisztika. In Ferenc Kiefer & Péter Siptár szerk. *Magyar nyelv*. Budapest: Akadémiai Kiadó: 653-725.
- Chien, Yuchin & Kenneth N. Wexler. 1990. Children's knowledge of locality conditions on binding as evidence for the modularity of syntax and pragmatics. *Language Acquisition* 13. 225-295.
- Czingráber, Márta. 1999. *A mondat elemei között fennálló anaforikus viszonyok feldolgozása óvodáskorban, kisiskoláskorban és afáziában*. Kézirat. Szeged.
- Elbourne, Paul. 2005. On the acquisition of Principle B. *Linguistic Inquiry* 36. 333-365.
- Hamann, Cornelia. 2011. Binding and Coreference: Views from Child Language. In Jill de Villers & Tom Roeper szerk. *Handbook of Generative Approaches to Language Acquisition*. Springer, Dordrecht, 247-290.
- Hartman, Jeremy, Sudo Yasutada & Ken Wexler. 2012. Principle B and phonologically reduced pronouns in Child English. Paper presented at the *Generative Approaches to Language Acquisition-North America (GALANA)* 5. University of Kansas, October 11-13, 2012. <http://web.mit.edu/ysudo/www/pdf/GALANA-final.pptx>
- Rákosi, György. 2015, 8 January. Gyerekek és névmások. Beszámoló egy most zajló gyereknyelvi kísérletről. *Névmásblog*. https://nevmasblog.wordpress.com/2015/01/08/gyerekek_nevmasok/
- Rooryck, Johann & Vanden Wyngaerd, Guido. 2015. Morphological transparency and the Delay of Principle B Effect. *Lingua* 155. 121-139.
- Spenader, Jennifer, Erik-Jan Smits, & Petra Hendriks. 2009. Coherent discourse solves the Pronoun Interpretation Problem. *Journal of Child Language* 36 (1). 23-52.
- van der Lely, Heather K. J. & Linda Stollwerck. 1997. Binding theory and grammatical specific language impairment in children. *Cognition*. 245-290.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁSOK

- A kutatást az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA) K 111918 nyilvántartási számú projektje támogatta (*Új megközelítések a magyar névmások nyelvtanának leírásában*).
- Köszönjük a debreceni Nagyerdei Óvoda dolgozóinak, a szülőknek és a gyerekeknek a kísérletek lebonyolításában nyújtott segítséget.
- Köszönjük Lukács Ágnesnek és Kas Bencének, hogy a rendelkezésünkre bocsátották a specifikus nyelvi zavart mutató gyerekek vizsgálatához elkészített nyelvi és képi anyagaikat.
- Daniele Panizzanak (Göttingeni Egyetem) köszönjük, hogy használhattuk az általa kifejlesztett Pypres eszközzel.